

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง

จิระจิติ กะการดี*

รองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี**

บทคัดย่อ

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ แม้จะเป็นเรื่องของบุคคลสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ กับฝ่ายผู้รับค่าเลี้ยงชีพก็ตาม แต่หากเกิดปัญหาทำให้ผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ต้องรับภาระในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือได้รับค่าเลี้ยงชีพน้อยจนเกินไป ย่อมส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคม

จากการศึกษาพบว่า ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ไม่ได้บัญญัติความหมายของคำว่า ค่าเลี้ยงชีพ ไว้อย่างชัดเจน และไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์หลักที่อยู่เบื้องหลังของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งมีขึ้นโดยมีความมุ่งหมายในการเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง อันเนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง และมีขึ้นโดยมีความมุ่งหมายไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพต้องรับภาระจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป จึงทำให้เกิดปัญหาในกรณีที่คู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง อันเนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง ไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือได้รับค่าเลี้ยงชีพน้อยเกินไป และทำให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพต้องรับภาระจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป

จากการศึกษาปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนวทางให้มีการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ เพื่อคุ้มครองทั้งคู่สมรสฝ่ายหนึ่งที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพและคู่สมรสฝ่ายหนึ่งที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างเป็นธรรม

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ปรินซ์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

1. บทนำ

การสมรสสิ้นสุดลง โดยการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส หรือการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หรือการสมรสถูกเพิกถอนเนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ ย่อมส่งผลให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีโอกาสไปเลือกคู่สมรสใหม่ยกขึ้น และส่งผลให้คู่สมรสอีกฝ่ายเกิดความยากลำบากในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง โดยเฉพาะในกรณีที่คู่สมรสได้รับความยากลำบากในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อตัวคู่สมรส ซึ่งได้รับความยากลำบากในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองในภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อที่จะทำให้เกิดเป็นภาระของสังคมอีกทอดหนึ่ง เช่น ปัญหาว่างงาน เป็นต้น รัฐจึงต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลดังกล่าว เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาแก่สังคมต่อไปในอนาคต

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงได้มีการตรากฎหมายโดยกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับความยากลำบากในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองในภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งถือเป็นเทคนิคในการควบคุมสังคมในทางกฎหมายอย่างหนึ่ง หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง จึงมีขึ้นมาเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนด้านสังคม ที่มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย เป็นหลักการที่รับเข้ามาจากกฎหมายต่างประเทศซึ่งมีแนวความคิดไปในแนวทางเดียวกันกับแนวความคิดตามทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ โดยถือเอาความคิดในเรื่องค่าทดแทนเป็นฐาน โดยให้คู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิดในการหย่าเป็นผู้รับผิดชอบในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และถือเอาความคิดในเรื่องหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูมาเป็นส่วนประกอบภายนอก อันเป็นการยืดขยายหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไป ภายหลังจากที่การสมรสสิ้นสุดลง แต่เนื่องจากค่าเลี้ยงชีพไม่ใช่ค่าสินไหมทดแทน เพื่อทดแทนความเสียหายที่ทำให้คู่สมรสต้องหย่าขาดจากกัน และการจ่าย หรือการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพจะต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงความหนักเบาของความเสียหายตามหลักในเรื่องละเมิด อีกทั้งหากคู่สมรสซึ่งไม่ได้เป็นฝ่ายผิด มีทรัพย์สินหรือมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพแล้ว คู่สมรสซึ่งไม่ได้เป็นฝ่ายผิดย่อมไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพแต่อย่างใด ค่าเลี้ยงชีพจึงมีขึ้นเพื่อเป็นการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพของตน เนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลงมากกว่ามีขึ้นเพื่อเป็นการชดใช้ความเสียหาย ซึ่งเปรียบเสมือนค่าสินไหมทดแทนในมูลละเมิด

3. หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย และกฎหมายของต่างประเทศ

3.1 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ (alimony) ให้แก่ตนได้ 3 กรณี คือ

(1) การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส

ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้โดยเฉพาะ คู่สมรสจึงสามารถตกลงกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่อีกฝ่าย โดยกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ และวิธีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพกันอย่างไรก็ได้ เนื่องจากการทำสัญญาดังกล่าวไม่ได้มีวัตถุประสงค์เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 150 แต่หากในสัญญาหย่าไม่ได้ตกลงกำหนดเรื่องค่าเลี้ยงชีพกันไว้แต่แรก ภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่ตนไม่ได้

(2) การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

เป็นการหย่าตามเหตุฟ้องหย่า ตามมาตรา 1516 ซึ่งตามมาตรา 1526 บัญญัติไว้ชัดเจนว่า คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพได้ จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 เหตุฟ้องหย่า ต้องเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นไปตามหลักการลงโทษคู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิด คู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิดจึงต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้เป็นฝ่ายผิด

สำหรับเหตุฟ้องหย่าในกรณีที่สามีหรือภริยาวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) และในกรณีที่สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรง ตามมาตรา 1516 (9) แม้เหตุฟ้องหย่าในลักษณะดังกล่าวจะไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ตาม แต่ตามมาตรา 1527 บัญญัติไว้โดยเฉพาะว่า ให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริตหรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรงด้วย คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรง จึงมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นไปตามหลักการทางศีลธรรมที่ต้องการช่วยเหลือคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรง ซึ่งได้รับความยากลำบากในการประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง

ประการที่ 2 ผลของการสมรสสิ้นสุดลงทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งไม่ได้มีความผิดต้องยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส

(3) การสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ

บทบัญญัติตามมาตรา 1499 วรรคสาม และมาตรา 1513 กำหนดให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งทำการสมรสโดยสุจริต ในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆะ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุ

แห่งโมฆียะ ในกรณีการสมรสเป็นโมฆียะ มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งทำการสมรสโดยสุจริต ต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการทำงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด หรือก่อนที่จะได้รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะ หรือหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียะ ต้องยากจนลง และไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการทำงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส ซึ่งเป็นไปตามหลักการลงโทษคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดที่เป็นต้นเหตุให้การสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หรือการสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆียะ คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งมาในคดีฟ้องหย่า หรือคดีที่ฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาว่า การสมรสเป็นโมฆียะด้วย ไม่เช่นนั้นสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ เป็นอันสิ้นสุดลง แต่การสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ ไม่จำเป็นต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีที่ฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาว่า การสมรสเป็นโมฆะ มาในคราวเดียวกันแต่อย่างใด

สำหรับการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ในกรณีการสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะ ศาลจะเป็นผู้พิจารณากำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพตามความสามารถของผู้ให้ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 1526 โดยให้คู่สมรสทั้งสองฝ่ายเป็นผู้กำหนดวิธีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กำหนดวิธีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ไม่ได้มีการตกลงกันได้ เมื่อมีเหตุพิเศษและศาลเห็นสมควร ซึ่งจะจ่ายโดยวิธีใดก็ได้ แต่หากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายไม่ได้ตกลงกันได้ และไม่มีคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลจะกำหนดให้จ่ายเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 1526 ประกอบมาตรา 1598/40 และหากต่อมาภายหลังปรากฏว่า พฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ตามมาตรา 1526 ประกอบมาตรา 1598/39 บัญญัติให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถร้องขอให้ศาลจะสั่งแก้ไข โดยให้เพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพได้

3.2 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของต่างประเทศ

3.2.1 ประเทศอังกฤษ กำหนดให้หน้าที่ในการเลี้ยงดูคู่สมรสภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงอยู่ในรูปของข้อกำหนดทางการเงิน โดยให้ศาลเป็นผู้ออกคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินในการกำหนดจำนวนเงิน และวิธีการชำระเงิน

3.2.2 สหรัฐอเมริกา กำหนดให้การจ่ายค่าเลี้ยงชีพมีขึ้นภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่เท่าเทียมกันทางฐานะทางเศรษฐกิจของคู่สมรสภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งคู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่มีรายได้หรือมีรายได้ต่ำจะได้รับค่าเลี้ยงชีพจากฝ่ายที่มีรายได้หรือฐานะดีกว่า โดยคู่สมรสทั้งสองฝ่ายซึ่งหย่าขาดจากกันโดยความยินยอมของคู่สมรสสามารถตกลงกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งได้ ซึ่งหากมีการร้องขอเรียกค่าเลี้ยงชีพต่อศาล ตามพระราชบัญญัติคำร้องขอค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะเป็นผู้กำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ และวิธีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ในคำตัดสิน

โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของคู่สมรสในแต่ละคดี และต้องไม่เป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป และเมื่อศาลมีคำตัดสินให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแล้ว ภายหลังจากศาลอาจมีคำสั่งเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพได้ โดยพิจารณาจากความจำเป็นของฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพและความสามารถของฝ่ายที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือตามสถานการณ์ และความยุติธรรม

3.2.3 ประเทศแคนาดา กำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง เพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่ให้ศาลนำเอาความประพฤติผิดใจ ๆ ของคู่สมรสที่เกี่ยวข้องกับการสมรสมาประกอบการพิจารณาค่าเลี้ยงชีพ และให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ และวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งหากภายหลังปรากฏว่า มีการเปลี่ยนแปลงในพฤติการณ์อันเป็นสาระสำคัญ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในพฤติการณ์ที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ หรือพฤติการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจนเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะไม่เป็นการยุติธรรมหรือไม่สมเหตุสมผล ศาลสามารถเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนคำสั่งในเรื่องค่าเลี้ยงชีพได้

3.2.4 สาธารณรัฐฝรั่งเศส กำหนดให้มีการจ่ายค่าชดเชย ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง หากการหย่ามีผลทำให้ฐานะการดำรงชีพของคู่สมรสแตกต่างกัน โดยไม่นำเอาเหตุแห่งการหย่ามาพิจารณาค่าชดเชย ซึ่งศาลจะเป็นผู้กำหนดจำนวนค่าชดเชยและวิธีการชำระค่าชดเชย และถึงแม้จะมีการตกลงกำหนดจำนวนค่าชดเชยและวิธีการชำระค่าชดเชยกันเองในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสก็ตาม ก็ต้องมีการเสนอให้ศาลอนุญาตด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ หากปรากฏว่า ภายหลังจากสถานการณ์ของคู่สมรสเปลี่ยนแปลงไป หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชยมีอายุ หรือสุขภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการหาเลี้ยงชีพตามความจำเป็นของตน ศาลอาจมีคำสั่งให้เปลี่ยนแปลงการจ่ายค่าชดเชยได้

3.2.5 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี การสมรสสิ้นสุดลงต่อเมื่อมีคำพิพากษาของศาล ซึ่งคู่สมรสฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวไม่ได้ให้นำเหตุหย่ามาพิจารณาประกอบการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแต่อย่างใด และในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ และวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะเป็นผู้พิจารณาว่าจำนวนค่าเลี้ยงชีพควรเป็นจำนวนเท่าใด และมีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพกันอย่างไร โดยพิจารณาตามปัจจัยอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตการสมรส และค่าใช้จ่าย เป็นต้น ซึ่งเมื่อมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแล้ว หากภายหลังปรากฏว่าการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างไม่เป็นธรรม เช่น คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจงใจทำตัวเองให้ยากจนลง หรือจงใจไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ด้านทรัพย์สินของฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ก็สามารถขอให้ศาลเปลี่ยนแปลง เพิกถอนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้

4. บทวิเคราะห์

จากการศึกษาหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว พบว่า มีปัญหา 6 ประการ ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ปัญหาความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ”

แม้ว่านักนิติศาสตร์ไทย และนักนิติศาสตร์ต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” สอดคล้องต้องกันว่า เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูอย่างหนึ่งที่คู่สมรสชำระให้แก่กันภายหลังการสมรส สิ้นสุดลงก็ตาม แต่บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้บัญญัติความหมายไว้ชัดเจน ประกอบกับตามมาตรา 1526 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพโดยจะต้องพิจารณาในเบื้องต้น ก่อนว่า ในคดีหย่า ตามเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือไม่ แล้วถึงจะพิจารณาเงื่อนไขตามหลักเกณฑ์อื่น ๆ ต่อไป จึงทำให้เกิดปัญหาสับสนความหมาย ของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ว่า ค่าเลี้ยงชีพมีความหมายครอบคลุมในเรื่องใดบ้าง และความจริงแล้วค่าเลี้ยงชีพ มีขึ้นเพื่อดูแลช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง หรือมีขึ้นเพื่อให้คู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิด ชดใช้ความเสียหายอันเนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับค่าอุปการะเลี้ยงดู แม้จะพบว่า มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่ก็มีลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือ ต่างก็เป็นหน้าที่ในการดูแลช่วยเหลือคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของคู่สมรสอีกฝ่าย หนึ่ง และเมื่อพิจารณาบทบัญญัติตามมาตรา 1526 แม้จะมีการนำเอาความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ก็ตาม แต่ก็จะต้องปรากฏข้อเท็จจริงด้วยว่า ผลของการหย่าทำให้คู่สมรสอีกฝ่าย หนึ่งซึ่งไม่ได้มีความผิดมีฐานะยากจนลงด้วย หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้มีความผิดไม่ได้มีฐานะยากจนลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้มีความผิดก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ และในกรณีการหย่าเนื่องจากคู่สมรส ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) หรือเป็นโรคติดต่ร้ายแรง ตามมาตรา 1516 (9) ก็ไม่ได้มีการนำเอาหลักเรื่องความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาเป็นเกณฑ์แต่อย่างใด จึงเห็นได้ว่า เจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ได้มีขึ้นเพื่อให้คู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดชดใช้ความเสียหายอันเนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง แต่มีขึ้นโดยมุ่งหมายที่จะช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูคู่ สมรสอีกฝ่ายหนึ่งในการดำรงชีพมากกว่า

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า หากยังคงเรียกหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง โดยใช้คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ต่อไป และไม่มีการกำหนดความหมาย ของคำว่า ค่าเลี้ยงชีพไว้ให้ชัดเจน ก็จะทำให้เกิดความไม่ชัดเจนว่า ค่าเลี้ยงชีพมีความหมายครอบคลุม ในเรื่องใด และเกิดความสับสนของความหมายของคำว่า ค่าเลี้ยงชีพ ว่า มีขึ้นเพื่อให้คู่สมรสที่เป็น ฝ่ายผิดชดใช้ความเสียหายอันเนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลงเป็นหลัก ทั้งที่เจตนารมณ์หลักอัน เป็นเบื้องหลังของเรื่องค่าเลี้ยงชีพ มีขึ้นเพื่อเป็นดูแลช่วยเหลือคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการ สมรสสิ้นสุดลงมากกว่า

4.2 วิเคราะห์ปัญหาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่มีการสมรสสิ้นสุดลงเนื่องจากการหย่า โดยความยินยอมของคู่สมรส

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสไว้โดยเฉพาะ คู่สมรสซึ่งทำการหย่ากันเอง จึงสามารถตกลงให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันได้ โดยไม่ได้ให้ศาลเข้าไปพิจารณาว่า การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพควรเป็นจำนวนเท่าใด มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพหรือไม่ หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส จึงแตกต่างกับหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล และการสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ ซึ่งศาลเป็นผู้พิจารณากำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ รวมทั้งแตกต่างกับกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่กำหนดให้ศาลเข้าไปมีบทบาทในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าเลี้ยงชีพด้วย โดยไม่ได้ปล่อยให้เป็นเรื่องของคู่สมรสที่จะทำการหย่า ที่จะตกลงกำหนดจำนวนเงินค่าเลี้ยงชีพกันเองเป็นผลให้การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส ไม่มีมาตรฐานเดียวกันกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีอื่น ๆ ทั้งที่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสามารถของผู้ให้ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส และการหย่าในกรณีอื่น ๆ มีลักษณะคล้ายกัน

นอกจากนี้ ทำให้เกิดปัญหาอีกว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่า กำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพน้อยกว่าที่ควรจะเป็น หรือกำหนดไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์หลักของค่าเลี้ยงชีพ ที่ต้องกำหนดให้เป็นไปตามความสามารถของผู้ให้ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ผู้ที่มีอำนาจหรือสถานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่า จึงไม่มีเสรีภาพในการตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในการทำสัญญาหย่าอย่างแท้จริง รวมทั้งเกิดปัญหาอีกว่า ผู้ให้หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพจะสามารถร้องขอต่อศาล เพื่อให้ศาลสั่งแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้หรือไม่ หากพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแม้ศาลฎีกาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 ได้พิพากษา โดยมีแนวทางว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสสามารถเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ก็ตาม แต่ศาลฎีกาเคยตัดสินตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2502 ไว้แตกต่างกันว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ ดังนั้น หากมีปัญหาในทำนองเดียวกันอีกว่า การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสที่หย่ากันโดยความยินยอม สามารถเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้หรือไม่ ก็จะต้องมีการฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งจะทำให้ต้องมีการตีความใหม่ ซึ่งการตีความโดยคำพิพากษาอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าที่เกิดจากความยินยอมของคู่สมรสไว้ชัดเจน และดุลพินิจของศาลในการตีความเรื่องดังกล่าวอาจแตกต่างกันตามความคิดเห็นของแต่ละศาล

4.3 วิเคราะห์ปัญหาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่มีการสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากมีเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516

มาตรา 1526 บัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพโดยให้พิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่า ในคดีหย่า ตามเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือไม่ แล้วถึงจะพิจารณาเงื่อนไขตามหลักเกณฑ์อื่น ๆ ต่อไป จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเหตุฟ้องหย่าในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพแห่งภรรยาที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ตามมาตรา 1516 (10) ในกรณีการเป็นอัมพตลำตัวช่วงล่าง ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ทั้งที่ การเป็นอัมพตลำตัวช่วงล่าง เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งบทบัญญัติมาตรา 1527 ยังเปิดโอกาสให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ซึ่งได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง ภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ในลักษณะเช่นเดียวกับการเป็นอัมพตลำตัวช่วงล่างดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส และประเทศแคนาดา พบว่า ไม่ได้มีการนำเอาเหตุแห่งการหย่า ซึ่งเกิดจากความผิดของคู่สมรสอีกฝ่ายมาพิจารณาประกอบในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแต่อย่างใด บทบัญญัติในมาตรา 1526 จึงเป็นการบัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งมีขึ้นเพื่อเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง อันเนื่องมาจากการสมรสที่สิ้นสุดลงอย่างแท้จริง และทำให้เป็นภาระแก่สังคมที่รัฐต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือกับบุคคลที่เป็นอัมพตลำตัวช่วงล่างต่อไป

4.4 วิเคราะห์ปัญหาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่มีการสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (7)

แม้ตามมาตรา 1527 บัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพก็ตาม แต่ตามมาตรา 1527 บัญญัติให้นำมาตรา 1526 มาใช้บังคับคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต จึงต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีหย่าด้วย จึงจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ แต่เมื่อพิจารณาความเป็นคนวิกลจริต จะพบว่า คนวิกลจริต เป็นบุคคลที่ไม่มีสติสัมปชัญญะ หรือมีสติวิปลาส ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกลับ คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต จึงไม่สามารถหาทางต่อสู้คดี โดยดำเนินการฟ้องแย้ง เพื่อขอให้ศาลพิพากษาให้ตนได้รับค่าเลี้ยงชีพได้ หากไม่มีทนายความ หรือผู้อื่นให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี อีกทั้งมาตรา 1527 ได้บัญญัติอยู่แล้วว่า หากมีการหย่าขาดจากกันเพราะเหตุวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายซึ่งวิกลจริต การที่มาตรา 1527 บัญญัติให้นำมาตรา 1526 มาใช้บังคับ จึงไม่เป็นธรรมแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต และไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของมาตรา 1527 ที่มุ่งหมายให้ความคุ้มครองแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต ซึ่งได้รับความยากลำบากในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง ให้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง

4.5 วิเคราะห์ปัญหาวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพมีหลายวิธี แต่ละวิธีมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป โดยเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องคำนึงว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ จะได้รับความคุ้มครองให้ได้รับค่าเลี้ยงชีพหรือไม่ และคำนึงถึงว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพต้องไม่เป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากจนเกินไป แต่ตามมาตรา 1526 บัญญัติให้นำวิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามมาตรา 1598/40 มาใช้บังคับ วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ จึงต้องเป็นไปตามข้อตกลงของคู่สมรสหรือของฝ่ายที่ร้องขอ ซึ่งเมื่อมีการตกลงกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีใดแล้ว ศาลไม่สามารถกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพให้เป็นอย่างอื่นได้ แม้ศาลจะเห็นว่า วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่นมีความเหมาะสมมากกว่าก็ตาม หรือในกรณีที่คู่สมรสไม่ได้ตกลงกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพไว้ และไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลสามารถกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพได้เพียงวิธีเดียวเท่านั้น คือ วิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดว่า เมื่อมีการตกลงชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีเจตนาผัดผ่อนไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพ จึงทำให้ต้องมีการขอออหมายบังคับคดีและดำเนินการบังคับคดีทุกครั้งที่มีการผัดผ่อน ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนที่ยุ่งยาก ส่งผลให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพตามสิทธิที่พึงมีตามที่กฎหมายให้ความคุ้มครองไว้ ทั้งที่ยังมีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่น ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหา และป้องกันการไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพตามกำหนดนัดได้ โดยให้ศาลเข้าไปมีบทบาทในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่นแต่แรก ดังเช่นกฎหมายของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ที่กำหนดให้ศาลเป็นผู้กำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่นได้ นอกจากวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด

4.6 วิเคราะห์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

ตามมาตรา 1526 บัญญัติให้นำวิธีการเปลี่ยนแปลงค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1598/39 มาใช้บังคับ ดังนั้น เมื่อมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแล้ว ต่อมาภายหลังหากพฤติการณ์รายได้หรือฐานะของผู้ให้หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้เพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพได้ แต่เนื่องจากไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่า หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพกระทำการโดยใช้สิทธิไม่สุจริต จะสามารถนำไปเป็นเหตุให้ลดหรือเพิกถอนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้หรือไม่ ซึ่งเมื่อศึกษาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4861/2552 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7108/2551 พบว่า การเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพภายหลังการหย่า ศาลจะพิจารณารายได้และฐานะของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งรับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินเท่านั้น ไม่พบว่า มีการนำเอาการกระทำโดยใช้สิทธิไม่สุจริตไปเป็นเหตุในการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพดังเช่นกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ซึ่งได้มีการบัญญัติไว้ชัดเจนว่า หากฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพจงใจทำตัวเองยากจนลงหรือจงใจไม่คำนึงถึงประโยชน์สำคัญด้านทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ย่อมเป็นเหตุ

ให้มีการเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ จึงทำให้เกิดปัญหาว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพบางรายใช้ช่องว่างดังกล่าวกระทำการโดยใช้สิทธิไม่สุจริต โดยเมื่อได้รับค่าเลี้ยงชีพแล้วก็ไม่สนใจ ไม่พยายามชวนขวายเป็นที่จะประกอบอาชีพทำงานหาเลี้ยงตนเอง หรือทำให้ตัวเองยากจนลง เพื่อที่ตนเองจะได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป จึงเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพต้องรับภาระในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเกินกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งที่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 มีเจตนารมณ์ โดยมุ่งหมายที่จะคุ้มครองให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ต้องได้รับภาระในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไปเกินสมควร ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี พบว่า ได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ โดยกำหนดไว้ชัดเจนว่า หากฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพจงใจทำตัวเองยากจนลง หรือจงใจไม่คำนึงถึงประโยชน์สำคัญด้านทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ย่อมเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ใช้บังคับมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 โดยที่ยังไม่มีการแก้ไขมาเป็นเวลานาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ อันเป็นเบื้องหลังของเรื่องค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งมุ่งคุ้มครองทั้งผู้ให้และผู้รับค่าเลี้ยงชีพอย่างแท้จริง ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนวทางการแก้ไข ดังนี้

1) ควรแก้ไขคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” เป็น “ค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง” เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์และหน้าที่หลักของการอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงอย่างแท้จริง และควรบัญญัตินิยามว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง” หมายถึง เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใด อันเป็นค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นแก่การดำรงชีพ ซึ่งคู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เพื่อให้มีความหมายชัดเจน และครอบคลุมตรงตามเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างแท้จริง

2) ควรกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส โดยให้ศาลเป็นผู้กำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยนำแนวความคิดของกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 278 ซึ่งกำหนดให้ข้อตกลงในการกำหนดจำนวนค่าชดเชย (หรือค่าเลี้ยงชีพ) ในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส ต้องเสนอให้ศาลอนุญาต มาปรับใช้เพื่อให้หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพของทั้ง 3 กรณี คือ การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล และการสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และเพื่อให้ผู้ซึ่งมีอำนาจหรือสถานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า

ไม่สามารถใช้ช่องว่างในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในจำนวนที่ต่ำเกินควร และเพื่อให้การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพเป็นไปตามความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างแท้จริง

3) ควรนำเอาเหตุของความเดือดร้อนของคู่สมรสฝ่ายหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ไปเป็นเงื่อนไขแรกในการพิจารณาว่า คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพหรือไม่ โดยนำแนวความคิดของกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส และประเทศแคนาดา (นภาพร สุทธิพันธ์, 2549, น. 96) ซึ่งไม่ได้นำเอาเหตุแห่งการหย่า ซึ่งเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายมาพิจารณาประกอบในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ มาปรับใช้เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งมีขึ้นโดยมุ่งหมายคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง และนำแนวความคิดของกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1572 ซึ่งกำหนดให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีอาการเจ็บป่วย ทูพพลภาพ ไม่สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองได้ มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ มาบัญญัติเพิ่มเติม โดยให้เหตุฟ้องหย่าในกรณีคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสภาพร่างกายซึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ตามมาตรา 1516(10) ซึ่งไม่สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองได้ ภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เช่น การเป็นอัมพาตลำตัวช่วงล่าง มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เพื่อไม่ให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ซึ่งไม่สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองได้ ภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ในกรณีเป็นอัมพาตลำตัวช่วงล่างเป็นภาระแก่สังคม ซึ่งรัฐจะต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือกับบุคคลดังกล่าวต่อไป

4) ควรแก้ไข โดยยกเว้นเหตุฟ้องหย่าในกรณีคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ตามมาตรา 1516(7) ไม่ต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเพื่อใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ เพื่อความเป็นธรรมแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต และเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของมาตรา 1527 ซึ่งมุ่งหมายให้ความคุ้มครองแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตให้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง

5) ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพไว้โดยเฉพาะ โดยให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจพิจารณากำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีใดก็ได้ ตามความเหมาะสมของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย โดยนำแนวความคิดของกฎหมายของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (นภาพร สุทธิพันธ์, 2549, น. 71) ซึ่งกำหนดให้ศาลเป็นผู้กำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีใดก็ได้มาปรับใช้ เพื่อให้วิธีชำระค่าเลี้ยงชีพมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ และเป็นทางเลือกให้มีการพิจารณากำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพตามความเหมาะสมของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย และเพื่อให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ได้รับค่าเลี้ยงชีพครบถ้วนตามที่สิทธิที่พึงมีตามที่กฎหมายให้ความคุ้มครองไว้

6) ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติเรื่องการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพไว้โดยเฉพาะ โดยเพิ่มเติมการกระทำของฝ่ายที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งกระทำการโดยใช้สิทธิไม่สุจริต หรือจงใจ

ทำตัวเองยากจนลง หรือจงใจไม่คำนึงถึงประโยชน์สำคัญด้านทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไปเป็นเหตุให้มีการเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ โดยกำหนดให้ผู้มีส่วนได้เสียเป็นผู้ร้องขอเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพต่อศาล โดยนำแนวความคิดของกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1579 ซึ่งบัญญัติว่า หากฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพจงใจทำตัวเองยากจนลง หรือจงใจไม่คำนึงถึงประโยชน์สำคัญด้านทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ย่อมเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้มาปรับใช้เพื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ต้องรับภาระจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไปจนสมควร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ฉัตรสุวรรณ วิษยะวาณิชกุล. (2551). *มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสหลังการหย่า* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นภาพร สุทธินันท์. (2549). *ค่าเลี้ยงชีพ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประสพสุข บุญเดช. (2558). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว* (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิตยสภา.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2535, มิถุนายน). *หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกฎหมายครอบครัวไทย* 17(2).
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2555). *รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.